

ZS1MP DIVZ DIDAKTIKA INTEGROVANÉHO VĚDNÍHO ZÁKLADU

ZEMĚPISNÉ UČIVO – STUDIJNÍ MATERIÁLY

Eduard Hofmann, Darina Mísařová

Po přečtení kapitoly budou studenti umět:

- vyhodnotit školské dokumenty a na jejich základě připravit zeměpisné kurikulum pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět;
- správně posoudit význam zeměpisného učiva pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět;
- zpracovávat zeměpisnou charakteristiku místa bydliště a vyhledávat k ní vhodné zdroje;
- zařadit nabyté vědomosti do výuky na základě regionálního principu;
- využívat mezipředmětových vazeb s ostatními přírodovědnými, společenskovědními předměty a výchovami;
- používat vhodné metody a formy výuky.

ÚVOD

Člověk a jeho svět a zeměpisné učivo

Vzdělávání v oblasti Člověk a jeho svět rozvíjí poznatky, dovednosti a prvotní zkušenosti žáků získané ve výchově v rodině a v předškolním vzdělávání:

- Žáci se učí pozorovat a pojmenovávat věci, jevy a děje, jejich vzájemné vztahy a souvislosti; utváří se tak jejich prvotní ucelený obraz světa.
- Poznávají sebe i své nejbližší okolí a postupně se seznamují s místně i časově vzdálenějšími osobami i jevy a se složitějšími ději.
- Učí se vnímat lidi a vztahy mezi nimi, všímat si podstatných věcných stránek i krásy lidských výtvorů a přírodních jevů, soustředěně je pozorovat a přemýšlet o nich.
- Na základě poznání sebe a svých potřeb a porozumění světu kolem sebe se žáci učí vnímat základní vztahy ve společnosti, porozumět soudobému způsobu života, jeho přednostem i problémům, chápat současnost jako výsledek minulosti a východisko do budoucnosti.
- Při osvojování poznatků a dovedností ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět se žáci učí vyjadřovat své myšlenky, poznatky a dojmy, reagovat na myšlenky, názory a podněty jiných.

Červeně jsou označeny charakteristiky, které se přímo vážou k zeměpisnému učivu. Vyplývá to zejména z charakteru tohoto vyučovacího předmětu a vědy, ze které vychází. Pro začátek si oba pojmy ujasníme.

Co je to geografie?

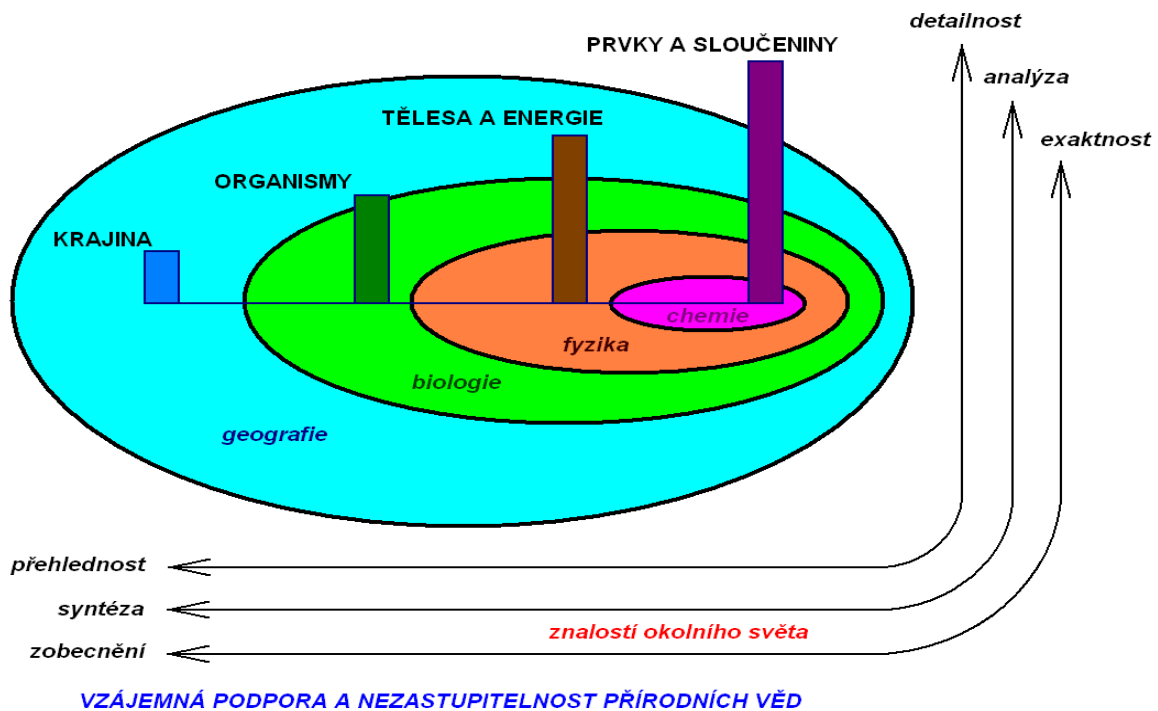
- Dnešní geografie překračuje svou původní řeckou definici „psaní o Zemi“; je to věda, která nám pomáhá lépe chápat a chránit naši rodnou modrou planetu. (Kol.: Almanach geografie)

- Geografie je dnes věda, zkoumající zákonitosti komplexního vývoje geografické sféry a dílčích geografických objektů, se zvláštním zřetelem k zákonitostem jejich územní diferenciaci a integraci. (Mečiar, J.: Úvod do studia geografie)
- Jinými slovy: geografie klade stále větší důraz na pochopení, jak lidé mění svět k lepšímu i k horšímu. Geografové by se měli podílet na vysvětlení, předvídání a řízení globálních důsledků místních a regionálních poměrů a problémů. (Kol.: Almanach geografie)

Co je to zeměpis?

- Zeměpis je předmět, který se snaží charakterizovat různá území včetně rozmístění lidí, jevů a událostí. Studuje interakce mezi člověkem a prostředím v různých podmínkách. Charakteristická je především její obsahová a metodická šíře, přejímání poznatků různých oborů přírodních a sociálních věd a její zájem na budoucím utváření vztahů mezi lidmi a prostředím.“ (Kühnlová 1996, s. 48.)

Z výše uvedeného vyplývá, že zeměpis je komplexním předmětem a jeho postavení např. mezi přírodovědnými předměty vyjadřuje následující schéma:

(Kolejka, J., 2008)

Z uvedeného schématu je patrné, že při komplexním zkoumání krajiny chybí zeměpisnému pohledu jistá exaktnost a ostatní předměty naopak postrádají širší rozhled. A to zde nejsou zakomponovány ještě společenskovední předměty. Z tohoto pohledu je velmi důležitá vzájemná podpora všech předmětů a vzdělávacích oblastí, které se učí na základní škole. Vyjadřuji to následující citací:

„Člověk by se během školní docházky měl naučit především číst, psát a počítat, naučit se základům cizího jazyka a základům přírodních a společenských věd, aby pochopil, z čeho se skládá svět, dokázal se v něm orientovat a najít si v něm své místo. A k tomu nám dopomáhej všechny předměty.“ (Hofman, E., stud. Materiály)

2. MEZINÁRODNÍ CHARAKTER ZEMĚPISNÉHO UČIVA V ZÁKLADNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

2.1 Mezinárodní charta geografického vzdělávání

Mezinárodní charta geografického vzdělávání byla zpracována Komisí geografického vzdělávání při Mezinárodní geografické unii (IGU) a poprvé uveřejněna v roce 1992.

Pro pochopení zeměpisu je nutné naučit se klást zeměpisné otázky:

- **Kde to je?**
- **Jaké to je?**
- **Proč je to tam?**
- **Jak to vzniklo?**
- **Jaký to má vliv?**
- **Jak by to mělo být uzpůsobeno vzájemnému užítku člověka a přírody?**

Odpovědi na tyto otázky popisují a vysvětlují polohu, situaci, vzájemné působení, územní rozmístění a diferenciaci jevů na Zemi. Vysvětlení soudobé situace vychází jak ze znalosti historie, tak z přítomnosti. Poznání vývojových trendů pak umožňuje pohled do budoucnosti.

Odtud vycházejí klíčové koncepty geografického vzdělávání, které jsou:

- **poloha a rozšíření**
- **místo a prostor**
- **vztahy mezi člověkem a prostředím**
- **prostorové interakce**
- **region**

Vzdělávací význam zeměpisného učiva deklarovaný chartou

Zeměpisné učivo má velký význam nejen pro vzdělávání jednotlivců, ale také v rámci mezinárodní a environmentální výchovy občanů.

Přestože znalosti, dovednosti a postoje tvoří ve vzdělávacím procesu celek, jsou zde rozčleněny do tří cílových skupin.

Znalosti a porozumění:

- Umět zařadit národní i mezinárodní události do regionálně geografického rámce a chápat základní územní vztahy.
- Znat nejdůležitější přírodní systémy na Zemi (reliéf, půdy, vodstvo, klima, vegetaci) a chápat vnitřní a vnější vztahy ekosystémů.
- Znat nejdůležitější socioekonomické systémy (zemědělství, sídla, dopravu, průmysl, obchod, energie, obyvatelstvo atd.) jednak za účelem pochopení vlivu přírodních podmínek na činnost člověka a jednak za účelem pochopení vzniku rozdílných kulturních, náboženských, technických, hospodářských, politických a rozmanitých ekologických systémů.
- Seznámit se se životem různých národů a společností žijících na Zemi a ocenit kulturní bohatství lidstva.
- Rozumět strukturám a procesům ve vlastní zemi a místním regionu jako prostoru denního života.
- Chápat výzvy i šance týkající se globálních problémů lidstva.

Dovednosti:

- Využívat slovních, obrazových, kvantitativních a symbolických zdrojů geografických informací (texty, obrázky, grafy, tabulky, schémata, mapy).
- Umět aplikovat metody pozorování, mapování v terénu, rozhovor, interpretace druhotných zdrojů a statistických podkladů.
- Využívat vlastních komunikačních, intelektuálních, praktických a sociálních dovedností k zodpovězení různých geografických otázek místního, národního i mezinárodního charakteru.

Uvedené dovednosti se pak uplatňují i v jiných předmětech jak dokládá následující tabulka.

D O V E D N O S T I	SBĚR INFORMACÍ	Sběr dat z terénního výzkumu Statistická šetření, pozorování, měření. Sběr dat ze sekundárních zdrojů Plány, mapy (základní, tematické), družicové snímky, letecké snímky, ortofotomapy, různé druhy atlasů Statistické ročenky, knihy, časopisy, internet...
	ZPRACOVÁNÍ INFORMACÍ	Převedení získaných údajů do: Plánů, map, mapových náčrtů, panoramatických náčrtů, kartogramů, kartodiagramů. Tabulek, grafů, mentálních map.
	INTERPRETACE INFORMACÍ	Interpretace údajů pomocí: Plánů, map, mapových náčrtů, panoramatických náčrtů, kartogramů, kartodiagramů, tabulek, grafů, mentálních map. Orientace v terénu podle různých druhů map.

Červená barva – dovednosti vytvářené ve výuce zeměpisu

Modrá barva – dovednosti, které jsou nebo mohou být v různých modifikacích používané v různých předmětech

Tyto aktivní způsoby poznávání umožňují:

- klást si otázky a objevovat problémy,
- sbírat a třídit informace,
- zpracovávat, interpretovat a hodnotit data,
- generalizovat,
- dopracovat se k určitým pravidelnostem,
- pravidelnosti aplikovat,
- vytvářet si vlastní názory,
- formulovat vlastní hodnocení,
- řešit problémy,
- umět spolupracovat při skupinové práci,
- v jednání uplatňovat vlastní názory a postoje.

Postoje, hodnoty a chování:

- k zájmu o prostředí, v němž žijí i o mnohotvárnosti přírodních a kulturních jevů na Zemi,
- k schopnosti ocenit krásu přírody i rozmanitost podmínek života lidí na Zemi,
- k pocitu odpovědnosti za zachování životního prostředí pro budoucí generace,
- k chápání významu hodnot a postojů člověka v procesu rozhodování,
- k ochotě přiměřeně uplatňovat své geografické vědomosti a dovednosti v zaměstnání a osobním i ve veřejném životě.
- k respektování rovnoprávnosti všech lidí,
- k angažování při řešení místních, regionálních, národních i mezinárodních problémů podle Všeobecné deklarace lidských práv.

Zeměpisné učivo má také velký význam pro výchovu k mezinárodnímu porozumění, environmentální výchovu a prolíná s občanskou výchovou.

2.2 Očekávané výstupy RVP ZV a Národní geografické standardy USA

Skutečnost, že zeměpisné učivo má mezinárodní charakter dokládá následující srovnání očekávaných výstupů vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět a příslušného stupně NGS USA.

RVP ZV – ČR	NGS - USA
<p>MÍSTO, KDE ŽIJEME</p> <p>- OČEKÁVANÉ VÝSTUPY - 1. OBDOBÍ – ŽÁK:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ vyznačí v jednoduchém plánu místo svého bydliště a školy, cestu na určené místo a rozliší možná nebezpečí v nejbližším okolí ➤ začlení svou obec (město) do příslušného kraje a obslužného centra ČR, pozoruje a popíše změny v nejbližším okolí, obci (městě) ➤ rozliší přírodní a umělé prvky v okolní krajině a vyjádří různými způsoby její estetické hodnoty a rozmanitost <p>OČEKÁVANÉ VÝSTUPY - 2. OBDOBÍ - ŽÁK</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ určí a vysvětlí polohu svého bydliště nebo pobytu vzhledem ke krajině a státu ➤ určí světové strany v přírodě i podle mapy, orientuje se podle nich a řídí se podle zásad bezpečného pohybu a pobytu v přírodě ➤ rozlišuje mezi náčrtý, plány a základními typy map; vyhledává jednoduché údaje o přírodních podmínkách a sídlištích lidí na mapách naší republiky, Evropy a polokouli ➤ vyhledá typické regionální zvláštnosti přírody, osídlení, hospodářství a kultury, jednoduchým způsobem posoudí jejich význam z hlediska přírodního, historického, politického, správního a vlastnického ➤ zprostředkuje ostatním zkušenosti, zážitky a zajímavosti z vlastních cest a porovná způsob života a přírodu v naší vlasti i v jiných zemích ➤ rozlišuje hlavní orgány státní moci a některé jejich zástupce, symboly našeho státu a jejich význam 	<p>Zeměpisně vzdělaný člověk po 4 letech školní docházky umí:</p> <ul style="list-style-type: none"> • popsat podrobně cestu z domu do školy • najít určité místo na mapě světa nebo na globusu • označit kontinenty a oceány na mapě světa a najít některé země • popsat umístění své obce • měřit vzdálenosti na mapách • najít významné charakteristiky reliéfu na mapě ČR • uvést nějaký problém životního prostředí • popsat vliv přírody na společnost • najít odpověď na zeměpisnou otázku s použitím encyklopedie, knihy, atlasu atd. • vyprávět příběh o životě či cestě do nějaké země na světě • vzít vás na procházku po blízkém okolí a popsat některé společenské a přírodní charakteristiky • říci svými slovy o čem zeměpis je

(Zpracováno podle RVP ZV a NGS USA)

2.3 Regionální princip

Na základě výše uvedených poznatků se také ve výuce zeměpisu na 1. stupni základních škol začal uplatňovat a uplatňuje tzv. **regionální princip**.

„Regionálním principem rozumíme cílevědomé a soustavné využívání místní krajiny a všech jejích složek pro výchovně vzdělávací činnost na základní nebo střední škole.“ (Šupka, J., Hofmann, E., 1990, s. 17)

Regionální princip v sobě spojuje několik pedagogických principů, jako např.: „Od blízkého k vzdálenému“; „Od abstraktního ke konkrétnímu“ atd.

Název domovědný nebo vlastivědný princip byl používán především v dřívějších dobách. Přívlastek „vlastivědný“ nevymizí vzhledem k síle tradice a v současné době vznikají stále např. Vlastivědné mapy, pokračuje práce na Vlastivědě Moravské apod. Rovněž v zahraničí se vyskytovaly předměty s podobnou náplní jako např. německý předmět „Heimatkunde“, polské „Krajeznavstvo“ nebo ruské „Krajevěděnija“.

V praxi to pak znamená, že se zeměpisné učivo procvičuje na nejbližším okolí místa bydliště popř. školy, kam žáci docházejí. Tato skutečnost se odráží i v tematickém celku „Místo, kde žijeme“. K tomu, abychom očekávané výstupy naplnili, musíme znát velmi dobře komplexní geografickou charakteristiku místa, kde učíme. Na škole by nám k tomu měl pomoci regionální kabinet, který by společně budovali všichni učitelé příslušné školy.

Regionální učebnice vznikají jen velmi pozvolna a je třeba se naučit zpracovávat tuto tematiku osobně popř. regionální texty doplňovat. K základním dovednostem učitele patří zpracování geografické charakteristiky např. podle následujícího obsahu:

Název obce či území

1. Poloha, rozloha

2. Přírodní poměry

2.1 Geologická stavba; 2.2 Reliéf; 2.3 Klimatické poměry; 2.4 Půdy; 2.5 Rostlinstvo a živočišstvo; 2.6 Ochrana přírody

3. Společenské poměry

3.1 Historický vývoj; 3.2 Obyvatelstvo a sídla; 3.3 Hospodářství; 3.4 Školství a kultura; 3.5 Sport; 3.6 Rekreace a cestovní ruch; 3.7 Životní prostředí; 3.8 SWOT analýza obce – silné a slabé stránky

Další dovedností je pak zpracování vytvořené charakteristiky do výuky vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.

Doporučená literatura pro zpracování výše uvedené charakteristiky:

Culek, M. a kol. *Biogeografické členění české republiky*. Enigma, Praha 1995, 2006.
Demek, J. a kol. *Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny*. Praha, ACADENIA, 1987.
Demek, J.- Novák, V. a kol. *Neživá příroda. Vlastivěda Moravská. (Země a lid.)* Brno, Muzejní a vlastivědná společnost, Nová řada, svazek 1, 1992.
Hofmann, E. a kol. *Terénní vyučování*. Brno, Paido 2003.
Učebnice vlastivědy a přírodovědy.
Atlasy České republiky.

Webové stránky příslušných obcí a regionů.
Obecní úřad – Územní plán.
Internet – WMS servery.

Vybavení regionálního kabinetu:

- Základní mapy 1:10 000 – 1: 25 000 a dostatečný počet jejich xerokopíí (CUZK)
- turistické mapy oblastí
- tematické mapy – geologické, půdní, mapy životního prostředí, geomorfologické mapy atd.; (Česká geologická služba)
- Historické mapy (www.mapy.cz)
- Atlasy – tematické atlasy, obrysové mapy
- Plán obcí, „infomapy“ (Informační centra)
- Kompas, buzola
- regionální literatura
- geologická sbírka z okolí školy,
- letecké snímky, ortofotomapy – mapy.cz, Google Earth
- popř. výuková mapa na orientační běh,
- stanice GPS apod.
- Seznam [www stránek](http://www.stranek) (www.kr-jihomoravsky.cz/, www.brno.cz/ , [www.moravskykras.net/...](http://www.moravskykras.net/))

Další pomůcky

- Prolínání: matematiky, výtvarné výchovy, praktické činnosti
- **Modely** – kartonové, sádrové, polystyrenové, pískoviště (sníh, krupice...)
- Knihy, časopisy, katalogy cestovních kanceláří, rodinná alba, jízdní řády, kroniky.. – utřídění – tvorba „vlastivědné kartotéky“
- Videopořady
- Výukové programy, internet

Vycházky a exkurze

- Vycházka po okolí obce
- Návštěva „velkého“ města (krajské město, okresní město atd.)
- Nejbližší pohoří, národní kulturní památka, chráněné území, technická památka atd.
- Venkovská x městská krajina
- Muzea, památná místa, jaderná elektrárna, atd.

4. OD VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU K VYUČOVACÍ HODINĚ

Záměrně jsem vybral název kapitoly, který používá kolega Vávra z Liberce, a pokusím se naznačit, jak postupovat při koncipování zeměpisného učiva v oblasti Člověk a jeho svět v návaznosti na mezipředmětové vazby.

- a) Projdeme si očekávané výstupy a poznamenejme si, co je spojeno se zeměpisným učivem.
- b) Vytvoříme konkrétní postupy a určíme, pomocí kterých metod, forem, prostředků a učiva, očekávaných výstupů dosáhneme.

Ad a)

MÍSTO, KDE ŽIJEME

Očekávané výstupy - 1. období – žák:

- vyznačí v jednoduchém plánu místo svého bydliště a školy, cestu na určené místo a rozliší možná nebezpečí v nejbližším okolí

Z - plán místa bydliště, mentální mapa, náčrt, pláněk třídy, školního dvora

- začlení svou obec (město) do příslušného kraje a obslužného centra ČR, pozoruje a popíše změny v nejbližším okolí, obci (městě)

Z - nástěnná mapa, turistická mapa – spolu s legendou mapy

- rozliší přírodní a umělé prvky v okolní krajině a vyjádří různými způsoby její estetické hodnoty a rozmanitost

Z - pohled z okna, letecký snímek – www.mapy.cz, www.crr.cz

Očekávané výstupy - 2. období - žák

- určí a vysvětlí polohu svého bydliště nebo pobytu vzhledem ke krajině a státu

Z – práce s různými druhy map, plánů a leteckých snímků

- určí světové strany v přírodě i podle mapy, orientuje se podle nich a řídí se podle zásad bezpečného pohybu a pobytu v přírodě

Z – práce na procvičování světových stran, buzola, mapa, třída - vycházka

- rozlišuje mezi náčrt, plány a základními typy map; vyhledává jednoduché údaje o přírodních podmínkách a sídlištích lidí na mapách naší republiky, Evropy a polokoulí

Z – práce s tematickými mapami – legenda apod.

- vyhledá typické regionální zvláštnosti přírody, osídlení, hospodářství a kultury, jednoduchým způsobem posoudí jejich význam z hlediska přírodního, historického, politického, správního a vlastnického

Z – vycházka po městě, fotografování budov, práce s kronikou

-zprostředkuje ostatním zkušenosti, zážitky a zajímavosti z vlastních cest a porovná způsob života a přírodu v naší vlasti i v jiných zemích

Z – zeměpisná čta, zážitek z prázdnin !?!?

-rozlišuje hlavní orgány státní moci a některé jejich zástupce, symboly našeho státu a jejich význam

Ad b) Rozbor a příprava materiálů k učivu o orientaci v přírodě

Zařazení výuky orientace v přírodě do „Školního vzdělávacího programu (ŠVP)“

Těžiště výuky orientace v terénu na základní škole spočívá především ve dvou předmětech a to v zeměpise a tělesné výchově. Učivo je zde zařazováno průběžně do jednotlivých ročníků na prvním i na druhém stupni ZŠ. V dřívějších učebních osnovách se toto učivo překrývalo a někdy na sebe nenavazovalo. Samotná realizace však mohla být odlišná, protože záleželo také na učitelích, jak využívali mezipředmětových vazeb. V současné době dokument – Rámcový vzdělávací program - předkládá učitelům závazné očekávané výstupy, tedy co by měl žák umět z jednotlivých vzdělávacích oblastí. Očekávané výstupy, které se týkají výuky orientace, jsou obsaženy výše. Na samotných učitelích je pak výběr učiva a metodických postupů, aby očekávané výstupy naplnil. To vše zpracovávají na školách do podoby Školních vzdělávacích programů. Přesto, že si učitelé mohou zvolit své vlastní postupy, uvádíme zde postup modelový, který zohledňuje dřívější učivo i postupy s ohledem na mezipředmětové vazby.

Vycházíme ze skutečnosti, že těžištěm této výuky je vyučovací předmět zeměpis a tematický celek, který se týká kartografie a topografie je zařazený do tématu – Geografické informace, zdroje dat, kartografie a topografie a Terénní geografická výuka, praxe a aplikace. První blok tohoto tematického celku by měl obsahovat učivo o základech kartografie a topografie, geografických informacích, zdrojích dat a jejich získávání. Měl by dávat žákům především teoretické vědomosti a dovednosti při práci s různými druhy map a s buzolou. Druhý blok zaměřen na terénní výuku má ověřit nabyté znalosti a dovednosti v terénu. V rámci tělesné výchovy se dají dále prakticky tyto dovednosti rozvíjet i v jednotlivých hodinách tělesné výchovy a ve spolupráci se zeměpisem i při různých formách terénní výuky.

Zeměpisné učivo a nácvik orientace na 1. stupni ZŠ

3. ročník

Jde o učivo vedoucí k základním vědomostem a dovednostem o uspořádání prostoru.

Co se žáci naučí:

Určovat světové strany na plánu a mapě; ukázat na plánu, na mapě, ortofotomapě nebo leteckém snímku okolí školy a místo bydliště; popsat cestu do školy podle plánu obce a označit nebezpečná místa; pracovat s plánem třídy a školního dvora.

4. a 5. ročník

Zde se už učivo prohlubuje.

Co se žáci naučí:

Popsat základní prvky mapy (obsah mapy, legendu, měřítko); nakreslit plánek třídy, školního dvora; interpretovat různé objekty na leteckém snímku okolí školy; vytvořit náčrt určité situace v terénu; určit přibližně světové strany podle přírody; seznámit se s určením světových stran podle buzoly.

Tělesná výchova a nácvik orientace na 1. stupni ZŠ

4. a 5. ročník

V těchto ročnících mohou žáci v terénu prakticky procvičovat základy topografické orientace, které se teoreticky naučili. Připravují a absolvují jednoduché orientační hry se znalostmi topografických značek apod. Základními organizačními formami pro výuku jsou vycházka, výlet, škola v přírodě.

Co se žáci naučí:

Chůze v terénu a orientace pochodu podle turistických značek; určit světové strany pomocí kompasu, buzoly, Slunce; hlavním zásadám táboření v přírodě; vytvořit situační nákres okolí určitého místa.

S prvky orientace v přírodě se žáci seznámí i v ostatních předmětech, např.:

Fyzika - zemský magnetismus a jeho aplikace, základy pohybů nebeských těles.

Matematika – měřítko mapy a zmenšení, výpočet vzdáleností na mapě.

Geometrie - tvary povrchu, úhly.

Informatika - různé druhy mapových serverů, vyhledávání polohy podle GPS a na internetu, zadávání trasy a výškového profilu podle různých programů, zadávání souřadnic do GPS.

Dějepis – práce s historickými mapami, historickými leteckými snímky apod.

Výtvarná výchova - práce s legendou – symboly mají i estetický význam, nákresy, náčrt, atd.

Shrnutí

Orientace v krajině byla a je jednou ze základních lidských činností, bez které se neobejdeme. Vždy byla součástí výuky. Během staletí se vyvíjely znalosti o zemském povrchu a jsou proto stále podrobněji zobrazovány v mapách různých měřítek, účelu a využití. Velmi se změnil i přístroje a pomůcky, které usnadňují orientaci v neznámé krajině. Výuka orientace v terénu se v podstatě dlouhá léta nemění, přibývají však nové poznatky a využívání moderních navigačních přístrojů, dálkového průzkumu Země apod.

Příklad pracovních listů pro nácvik orientace v přípravné etapě

Přípravná etapa – nácvik orientace ve třídě a v blízkosti školy - obsahuje teoretickou přípravu v podobě cílů výuky kartografie a topografie a základy nácviku orientace ve třídě a v blízkosti školy. Pracuje se především s plány třídy a školy, s mentálními mapami, leteckými snímky, dále se učí určit pochodový úhel, orientovat mapu podle buzoly apod.

Více z tohoto tematického celku naleznete v učebních materiálech: Hofmann, E., Korvas, P. *orientace v přírodě*. Brno, PdF MU 2008.

Pracovní list č. 1
Téma: Nácvik a rozvoj základních orientačních dovedností
Vzdělávací cíle: Obsah mapy - procvičení topografických značek základní mapy 1:25 000
Zařazení do vzdělávací oblasti: Člověk a příroda, Člověk a zdraví Návaznost učiva: Člověk a jeho svět
Zařazení do předmětů na 2. stupni ZŠ: Zeměpis, Tělesná výchova, od 6. třídy ZŠ průběžně.
Prostředí: třída, učebna
Časová náročnost: 15 - 20 min
Formy a metody: skupinová výuka – skupiny po 4 žácích, skupiny heterogenní
Pomůcky: fotografie situace v terénu, kartičky se značkami, kartičky s popisem topografických značek
Bezpečnost při terénní výuce: viz vnitřní předpis školy pro terénní výuku.
Popis činností:

Každá skupinka dostane jednu výukovou sadu, kterou má za úkol roztřídit.

Sada obsahuje:

5 fotografií, 5 kartiček s topografickými značkami, 5 kartiček s popisem topografických značek.

Žáci přiřazují k fotografiím topografické značky a jejich popis. Za každé správné přiřazení dostane skupina 1 bod. Může se zohlednit i rychlost provedení celého úkolu.

Modifikace:

1. Sady fotografií a kartiček má učitel vytvořené pro různé druhy map, které budou žáci nejvíce používat.
2. Sady si mohou žáci sami vytvářet podle pokynů učitele.

Hodnocení: bodové, slovní.

Pracovní list č. 2

Téma: Návuk a rozvoj základních orientačních dovedností v terénu

Vzdělávací cíle: Procvičení topografických značek

Zařazení do vzdělávací oblasti: Člověk a příroda, Člověk a zdraví

Zařazení do předmětů a jednotlivých stupňů škol: Zeměpis, Tělesná výchova, od 6. třídy ZŠ

Prostředí: třída, učebna

Časová náročnost: 10 -15 min.

Formy a metody: skupinová, herní

Pomůcky: pexeso s mapovým klíčem

Bezpečnost při terénní výuce: viz vnitřní předpis školy pro terénní výuku.

Popis činností:

Pexeso

Učitel si připraví několik her pexesa s mapovým klíčem pro turistické mapy. Jeden list z každého páru bude obsahovat název znaku, druhý list jeho obrazovou podobu. Žáci hrají turnaj s různými pexesy o nejlepšího znalce mapového klíče.
Příklad výukového pexesa je součástí tohoto pracovního listu.

Návrh: další varianty pexesa si připraví žáci samostatně.

Hodnocení: bodové, slovní, známky

Pracovní list č. 2a – Topografické značky

					428
					
					
					
					
		428			

Pracovní list č. 2b – Názvy topografických značek

Zřícenina	Jeskyně	Tábořiště	Zdravotní středisko	Skála	Kóta
Rozhledna	Zřícenina	Památník	Hájovna	Zámek	Myslivna, hájovna
Kostel	Osamělý strom	Hrad	Kostel	vysílač	Rozhledna
Hrad	Památník	Myslivna, hájovna	Tábořiště	Zřícenina	Vodní mlýn
Zdravotní středisko	Vodní mlýn	Malé chráněné území	Horská chata	Pramen	Vysílač
Skála	Malé chráněné území	Kóta	Hájovna	Horská chata	Pramen

Příklad práce s ortofotomapou

Podívej se z výšky na svoji obec a ukaž:

Pole; louku, rybník, hlavní silnici, popiš jednotlivé části obce atd.

Zkontroluj, jestli sis počínal správně. Ukaž to samé na mapě a podívej se, jak jsou tyto objekty a plochy vyznačeny. Nakresli si je na kartičky a popiš je.

Ad a) Rozbor dalších tematických celků a zeměpisné učivo

LIDÉ KOLEM NÁS

Očekávané výstupy - 1. období – žák:

- rozlišuje blízké příbuzenské vztahy v rodině, role rodinných příslušníků a vztahy mezi nimi

odvodí význam a potřebu různých povolání a pracovních činností

Z – práce v různých sektorech a jejich význam – zemědělství, průmysl, služby

- projevuje toleranci k přirozeným odlišnostem spolužáků, jejich přednostem i nedostatkům

Očekávané výstupy - 2. období – žák:

- vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě)

- rozlišuje základní rozdíly mezi jednotlivci, obhájí při konkrétních činnostech své názory, popřípadě připustí svůj omyl, dohodne se na společném postupu a řešení se spolužáky

- rozpozná ve svém okolí jednání a chování, která se už tolerovat nemohou a která porušují základní lidská práva nebo demokratické principy

- rozlišuje základní formy vlastnictví; používá peníze v běžných situacích

-poukáže v nejbližším společenském a přírodním prostředí na změny a některé problémy a navrhne možnosti zlepšení životního prostředí obce (města)

Z – percepce životního prostředí – vnímání různých částí města, obce, hodnocení objektů, ploch, vycházka nebo fotodokumentace

LIDÉ A ČAS – týká se většinou učiva dějepisu

Očekávané výstupy - 2. období – žák:

- pracuje s časovými údaji a využívá zjištěných údajů k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy

- využívá archivů, knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti; zdůvodní základní význam chráněných částí přírody, nemovitých i movitých kulturních památek

Z, Bi – ochrana přírody, nejbližší území ochrany přírody

- rozeznává současné a minulé a orientuje se v hlavních reáliích minulosti a současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifik

Z, D – historické mapy, letecké snímky – srovnání

- srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik

- objasní historické důvody pro zařazení státních svátků a významných dnů

ČLOVĚK A JEHO ZDRAVÍ

Očekávané výstupy - 2. období – žák:

- využívá poznatků o lidském těle k vysvětlení základních funkcí jednotlivých orgánových soustav a podpoře vlastního zdravého způsobu života

- rozlišuje jednotlivé etapy lidského života a orientuje se ve vývoji dítěte před a po jeho narození

Z – věková struktura obyvatelstva, zeměpis nemocí

Z – původ ovoce a zeleniny – zdravá výživa – dny různých kuchyní a zdravé výživy

- účelně plánuje svůj čas pro učení, práci, zábavu a odpočinek podle vlastních potřeb s ohledem na oprávněné nároky jiných osob

- uplatňuje účelné způsoby chování v situacích ohrožujících zdraví a v modelových situacích simulujících mimořádné události

- předvede v modelových situacích osvojené jednoduché způsoby odmítání návykových látek

Z – zeměpisný původ návykových látek

- **uplatňuje základní dovednosti a návyky související s podporou zdraví a jeho preventivní ochranou**
- **ošetří drobná poranění a zajistí lékařskou pomoc**
- **uplatňuje ohleduplné chování k druhému pohlaví a orientuje se v bezpečných způsobech sexuálního chování mezi chlapci a děvčaty v daném věku**

5. ZÁVĚREM

Nový školský zákon postavil učitele českých základních škol do nové situace – převést Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání (kurikulum) do svého školního vzdělávacího programu. Základní otázky, které v této souvislosti vyvstávají před učiteli, a je jedno jestli zkušenými nebo začínajícími či teprve se připravujícími na svou profesi. (Vávra, J., 2005.)

Uvedené materiály se týkají způsobu, jak nahlížet na zeměpisné učivo na 1. stupni základní školy. Pokusil jsem se v nich vystihnout některá specifika tohoto učiva a jeho přenos do výuky na základní škole. Domnívám se, že tento širší náhled na předmět Didaktika integrovaného vědního základu umožní studentům odhalit přednosti a slabiny jednotlivých předmětů ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Beran, V. *Proč tvořit ŠVP? Raabe, Praha 2005.*

Clammer, R. a kol. *Geography Today Book*. Díl 1. - 3. Collins Educational, London 1987

Hejný, M., Kuřina, F. *Dítě, škola a matematika*. Konstruktivistické přístupy k vyučování. Pedagogická praxe, Portál, Praha 2001.

Hofmann, E. a kol. *Integrované terénní vyučování*. Brno, Paido 2003.

Hynek, A. *Komentář k RVP ZV a NGS USA*. rukopis, 1995.

Kühnlová, H. *Vybrané kapitoly z didaktiky geografie*. Praha: Karolinum 1997.

Lambert, D., Balderstone, D. *Learning to Teach Geography in the Secondary School*. London and New York. Great Britain: RoutledgeFalmer 2000.

Rinschede, G. *Geographiedidaktik*. Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2003.

Šupka, J., Hofmann, E., Matoušek, A. *Didaktika geografie II.*, PdF MU, 59 s., Brno, 1994.